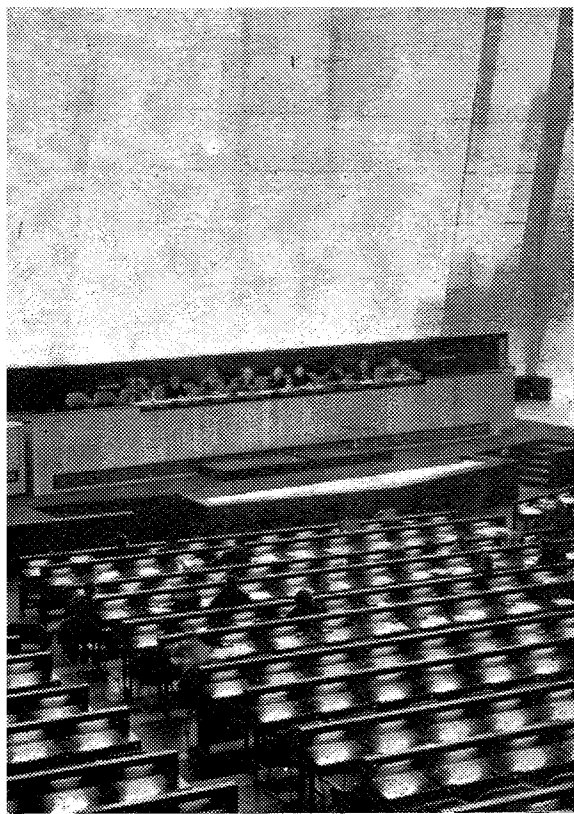

Artikel 26 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens luidt:

Een ieder heeft recht op onderwijs; het onderwijs zal kosteloos zijn, althans wat het lager en beginonderwijs betreft. Het lager onderwijs zal verplicht zijn. Ambachtsonderwijs en beroepsopleiding zullen algemeen beschikbaar worden gesteld. Hoger onderwijs zal gelijkelijk openstaan voor een ieder, die daartoe de begaafdheid bezit.

Waar zoveel waarde wordt gehecht aan onderwijs en ontwikkeling van de persoon, waar onderwijs ontvangen een mensenrecht wordt geacht is het vanzelfsprekend, dat de V.N. een organisatie stichtten om overal op aarde opvoeding en onderwijs te organiseren en te stimuleren. Het culturele leven, in de meest uitgebreide zin, is het terrein dat de U.N.E.S.C.O. bestrijkt. Heel veel bemerkt men in ons land niet van deze tak der V.N. maar dat hoeft ook niet want bij ons staat een en ander niet op laag peil maar onderontwikkelde gebieden en verwaarloosde oude cultuurgebieden bemerken veel van de U.N.E.S.C.O.; er worden scholen gebouwd, onderwijzers opgeleid, tentoonstellingen georganiseerd, voorlichting gegeven op velerlei gebied en behalve aan de materiële ondergrond werken de V.N. ook aan de mogelijkheid voor de mensen om niet alleen vrij te zijn maar ook zich vrij te voelen, niet alleen intelligent te zijn en toch dom te moeten blijven, niet alleen levenswijs te zijn maar ook iets te weten. Kortom de U.N.E.S.C.O. werkt ervoor om de mens te maken tot een mededruager van de cultuur, meeëter te worden van de cultuurgoederen, niet een wezen te blijven dat zwoegt, slooft, eet, slaapt, vrijt en sterft alleen.

Hiervoor is het een en ander nodig. Kijkt u maar naar de vergaderzaal in het nieuwe hoofdgebouw in Parijs, dat pas geopend werd. Parijs is, met al zijn schoonheid een ouderwetse stad en behalve door een aantal geniale Franse architecten wordt er ouderwets gebouwd.

Dit gebouw is een staal van grootse moderne architectuur, een open, sierlijk en krachtig gebouw, bergend in zich de arbeid aan een wereld waarin het leven werkelijk menswaardig zal zijn. Het is niet weinig.

MENS

en Wereld

Tien jaar rechten van de mens

Op 10 december 1958 vierten wij de dag van de Rechten van de Mens. Dan is het precies tien jaar geleden, dat de algemene vergadering van de Verenigde Naties met 48 stemmen voor en 8 onthoudingen de Universele verklaring van de Rechten van de Mens aanvaardde. Zeer zeker een historisch ogenblik in de geschiedenis van de mensheid.

Nu moet men ook weer niet denken, dat de gedachte als zou de mens over zekere elementaire en onvervreemdbare rechten beschikken, na de tweede wereldoorlog plotseling uit de lucht is komen vallen. Zo was het bepaald niet. Van de prediking van het beginsel van de christelijke naastenliefde tot de universele verklaring is het al een hele lange weg, maar men kan gerust nog verder in de geschiedenis teruggaan en bijvoorbeeld de Atheense democratie noemen als een samenleving, waarbinnen reeds zekere burgerlijke rechten verankerd lagen. Over de slaven, die zowel de bijbel als deze Atheense democratie tolereerde, spreken wij dan natuurlijk liever niet...

Als een mijlpaal op de weg naar de erkenning van menselijke en fundamentele vrijheden mag stellig de in 1215 aan de Britse vorst Jan Zonder Land afgedwongen Magna Charta met ere genoemd worden. Al werden de daaruit spruitende voorrechten dan voor de adel gereserveerd, er was in elk geval een bres geslagen in het beginsel van de van God gegeven, absolute en onaantastbare vorstelijke macht.

Veel duidelijker kwam zulks nog tot uiting in het Tractaat van Verlatinghe van de Staten-Generaal der geünieerde Nederlanden, waarmee in 1581 Philips II werd afgezworen omdat hij verzuimd had als een „vader over zijn kinderen en als een herder over zijn schapen” te heersen. Voor die tijd, temidden van een wereld, waarbinnen het absolute vorstelijk gezag nog welig tierde, waren de in de Republiek der Verenigde Nederlanden levende vrijheidsgedachten en de eerbiediging van de menselijke persoonlijkheid zonder twijfel als uniek te beschouwen.

De Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring (Bill of Rights) en de Franse Déclaration des droits de l'homme et du citoyen (verklaring van de rechten van de mens en van de burger) waren wel het meest rechtstreeks op het fundament van de individuele menselijke rechten gebaseerd. In ons land ging men dit de grondrechten noemen. Men schreef toen intussen al weer enige eeuwen later.

Het is de onweerlegbare verdienste van de Amerikaanse president Wilson geweest, dat hij het beginsel van fundamentele vrijheden en menselijke rechten (dat in de eeuw vóór zijn geboorte geleidelijk een plaats in de verschillende West-

Europese en Amerikaanse constituties gekregen had) in 1917 ging prediken in wereldwijd verband. Al moet hierbij direct worden aangetekend, dat de drijfveren tot deze stap vooral zijn geweest de beestachtige wijze, waarop men in verscheidene Oost- en Zuid-Europese landen gewend was de nationale minderheden te behandelen en al heeft Wilson op dat ogenblik er bepaald nog niet aan gedacht zijn beginselen ook op de westerse koloniën van toepassing te verklaren.

De loop van de geschiedenis was trouwens toch niet te stuiten en nadat reeds in 1929 het Institut de Droit International (Instituut voor Internationaal Recht) een internationale Verklaring van de Rechten van de Mens had opgesteld, volgde in 1945 het Handvest van de Verenigde Naties, waarin in duidelijke termen van de eerbiediging dezer menselijke rechten en fundamentele vrijheden gesproken werd. Het uitwerken van dit beginsel in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens was toen nog slechts een kwestie van tijd.

Het bestek van een beschouwing als deze laat niet toe nader over de moeilijkheden uit te weiden, die aan de opstelling en aanvaarding van een dergelijke gemeenschappelijke universele verklaring verbonden zijn geweest. Moeilijkheden, die er zeer zeker mede toe hebben bijgedragen, dat de landen achter het IJzeren Gordijn zich van stemming onthouden hebben op het beslissende ogenblik.

Veeleer moet onderstreept worden de zwakte van de Universele Verklaring in die zin, dat zij slechts een morele betekenis heeft en de nakoming ervan in geen enkel opzicht door enig orgaan kan worden afgedwongen. Wat dit betreft staat het er met de Europese conventie van de rechten van de mens beter voor, omdat dit enige jaren later door verscheidene Europese staten afgesloten verdrag weliswaar beperkter van opzet is dan de universele verklaring, doch wel degelijk een verplicht karakter draagt.

Het zal nog wel even duren, alvorens hetzelfde van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens gezegd kan worden, al werkt men dan reeds jaren in het kader van de Verenigde Naties aan een Statuut voor de Rechten van de Mens; m.a.w. een internationale conventie in bindende vorm. Men onderschatte intussen niet de grote morele betekenis, welke onbetwistbaar aan de tegenwoordige universele verklaring moet worden toegekend en alleen om die reden is het stellig de moeite waard enkele ogenblikken bij de herdenking van haar totstandkoming stil te staan.

Voor ons als humanisten geldt zulks zonder enige twijfel. Want is wat wij nastreven niet mede in duidelijke bewoordingen in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens samengevat?

ROETHOF

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND — 13e JAARGANG NR. 24 — 6 DECEMBER 1958

VERSCHIJNT OM DE VEERTIEN DAGEN

KRITISCH ALLERLEI

In de rubriek „Geknipt voor U” van „Vrij Nederland” (15 november 1958) wordt er aan herinnerd hoe in 1936 de Nobelprijs voor de vrede werd toegekend aan de fieraat vrijgeest Carl von Ossietzky, die toen in een concentratiekamp van de nazi's zat.

De „Prawda” schreef toen op 27 november 1936 een lang artikel dat als volgt eindigde: „Nu hebben de fascistische en hun aanhangers in het buitenland het antwoord gekregen dat zij verdienen. Zij hebben als kandidaat voor de titel van ware beschermers van vrijheid, vrede en beschaving hun Führer Hitler naar voren gebracht, maar het Nobelprijscomité heeft de prijs aan Ossietzky verleend. Hiermee drukt het comité de mening van de progressieve mensheid uit.”

Het tijdschrift van Ossietzky, „Die Weltbühne”, wordt nu nog in Oost-Duitsland voortgezet. Op de omslag staat: „Voorheen gerechtigd door Carl von Ossietzky. Thans onder redactie van Maud von Ossietzky en Hans Leonard.” In het nummer van 9 juli 1958 staat één van een serie artikelen over Ossietzky's politieke leven, dat toevallig net de episode van de Nobelprijs behandelt. Men kan er o.a. dit in lezen: „Het toekennen van de Nobelprijs aan een gevangene van het „derde rijk” was een unieke, een klinkende overwinning van de menselijkheid over het fascistische barbarisme.”

Tot zover „Vrij Nederland”, dat aan die Nobelprijsaffaire van twee-en-twintig jaar geleden geen commentaar verbindt. Nu er opnieuw rumoer is ontstaan over de uitreiking van een Nobelprijs en de naam Boris Pasternak als in een groteske tennisprijs heen en weer gekaatst wordt van de ene naar de andere kant van het IJzeren Gordijn vinden wij het jammer dat noch de „Prawda” noch „Die Weltbühne” ooit op onze schrijftafel verzeild raakt. Zo zullen wij in het Russische blad nooit het artikel onder de ogen krijgen waarin te lezen staat dat de communisten en hun aanhangers het antwoord hebben gekregen dat zij verdienen en dat het Nobelprijscomité met de aan Pasternak verleende onderscheiding de mening van de progressieve mensheid heeft uitgedrukt. En evenmin zullen wij de beschouwing in „Die Weltbühne” onder de ogen krijgen waarin wordt gezegd: „Het toekennen van de Nobelprijs aan een gevangene van het machtige Sowjetblok was een unieke, een klinkende overwinning van de menselijkheid over het totalitaire barbarisme.” Of „Vrij Nederland” dat ooit voor ons knippen zal...?

Gelukkig is dat IJzeren Gordijn niet altijd de onwrikbare barrière die het mens-

dom in twee elkaar vijandig gezinde helften verdeeld houdt. De dagbladen hebben er onlangs uitvoerig melding van gemaakt dat de medische wereld erin geslaagd is slachtoffers van radio-actieve straling te genezen door het vernietigde beenmerg door gezonde mergcellen van een donor te vervangen. Dat is een verheugend bericht, maar verheugender is nog dat deze medische primeur te danken is aan een Franse geneesheer die de behandeling toepaste op zes zieke Zuidslaven die bij hun werkzaamheden in het Zuidslavische centrum voor kernstudie te Vinca blootgestaan hadden aan een te grote dosis radio-actieve straling.

Wij weten niet of die Franse dokter J. L. Jammot er een bepaalde bedoeling mee heeft gehad voor die eerste toepassing van zijn belangrijke medische vinding nu juist zes slachtoffers uit te kiezen die het land van Tito bewonen. Misschien had hij zoveel haast met het toetsen van zijn methode aan de medische praktijk dat het hem onverschillig was waar zijn patiënten vandaan kwamen. Misschien ook leek het hem juist de behandeling te verrichten op mensen van een staat die niet al te nauw meer gekoppeld is aan Moskou maar toch ook moeilijk tot „het Westen” kan worden gerekend. Maar hoe dat ook zij, het blijft een goed ding te ervaren dat het mogelijk is de vindingen van het menselijk vernuft ten goede te doen komen aan alle mensen, ongeacht de plaats op de aardbol die zij bewonen. Mocht deze zwaluw nu eens de zomer maken!

In het derde kwartaal van 1958, zo blijkt uit het laatste kwartaaloverzicht van het Economisch Instituut voor de Middenstand, is de al eerder geconstateerde omzetting in de genotmiddelensector van Nederland voortgegaan. De middenstandsbedrijven in de alcoholhoudende en alcoholvrije dranken boekten in dit kwartaal een omzetting van 3 punten in vergelijking met het derde kwartaal van 1957, de banketbakkers van 2 punten, de tabakswinkeliers van vier punten.

Ook als we lezen dat deze stijging gepaard ging met het verder teruglopen van de omzetten in de middenstandssektoren van de duurzame consumptiegoederen (textiel ging achteruit met 6, meubelen met 3, huishoudelijke artikelen met 3 punten) blijft er iets in dat bericht ons hinderen en waarlijk niet omdat wij u en alle overige Nederlanders niet een verfrissende of versterkende dronk, een koekje, een sigaret of een pijpje tabak zouden gunnen. Het bekoemt u wel! Maar het is en blijft een trieste geschiedenis dat

de werelden van de „haves” en de „have nots” steeds verder uit elkaar blijven groeien, dat wij dat extra-koekje eten en dat extra-glas drinken, terwijl meer dan de helft van de wereldbevolking onvoldoende gevoed wordt, onvoldoende gekleed gaat, onvoldoende gehuisvest is, ook gerekend naar primitieve maatstaven. Hier ligt een levensgroot probleem waarmee de wereld klaar moet komen wil zij er niet aan ten onder gaan.

De Duitse schrijver Karlheinz Deschner heeft een groot aantal auteurs in zijn land, van allerlei richting en levensbeschouwing, de vraag voorgelegd: „Wat dunkt u van het christendom?” Niet al die schrijvers hebben hem geantwoord en als zij het al wel deden, was dat antwoord niet altijd even waardevol. Er was er een die geen andere repliek had dan „Niets”; een ander schreef dat de vraag hem even weinig interesseerde als: „Wat denkt u van de konijnenfokkerij in huurkazer-nes?”

Onder dezelfde titel als de formulering van zijn vraag heeft Deschner achttien antwoorden gepubliceerd en daaruit blijkt dat zowel christenen als niet-christenen hun kritiek hebben op de praktijk van tweeduizend jaren Christendom.

In de „Leeuwarder Courant” van 20 september heeft de kerknieuwsredacteur van het blad een aantal van die antwoorden verzameld. Twee daarvan willen wij aan zijn overzicht ontleenen. Het eerste (van Hans Erich Nossack) bevat de uitspraak: „Haar definitief doodvonnis heeft de kerk ondertekend, toen zij voor de eerste maal met de apparatuur van deze eeuw pakteerde, dat wil zeggen, sedert zij zogenaamde diensten voor radio en televisie houdt en massameetings met het Onze Vader via de luidsprekers, met vlaggen, muziek en de ganse helse regie van politieke verkiezingsbijeenkomsten.”

„Als iemand zich als baron in een gastenboek zou inschrijven,” aldus uit zich Johannes Urzidil, „zou dit tenminste als een valse opgave worden beschouwd. Maar christen kan ieder zich maar getroost noemen, ook al heeft hij nooit iets christelijks gedaan. En hij wordt desondanks niet als een oplichter beschouwd.”

Dat kan menig christen in zijn zak steken. Mogen wij er aan toevoegen — opdat ook aan dit stukje allerlei de kritische noot niet ontbreekt — dat hetzelfde evenzeer geldt voor de mohammedaan, de hindoe en... de humanist?

Een tragisch bericht kwam onlangs uit Lincoln in de Amerikaanse staat Nebraska.

Daar werd de vijftienjarige Amerikaanse Caril Ann Fugate schuldig bevonden aan moord en veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf. Voor hetzelfde feit is haar negentienjarige vriend Charles Starkweather al eerder tot de elektrische stoel veroordeeld. Het tweetal heeft de vorige winter elf mensen vermoord.

Starkweather was nu een van de voornaamste getuigen à charge. Hij verklaarde dat het meisje hem uit vrije wil had geholpen. Onder de elf slachtoffers die het paar heeft gemaakt, waren de moeder en de stiefvader van het meisje.

Zulke berichten, vooral als ze van ver weg komen en verstoken zijn van de achtergronden omtrent de details, blijven ons als een brok voor de maag liggen. Uit de zwaarte van de straffen moeten we afleiden dat deze ontspoorde kinderen in het volle bezit waren van hun geestvermogens. Maar hoeveel wrok tegen de maatschappij, hoeveel onuitsprekelijke ellende gaat er dan schuil achter zo'n ijzige stukje nieuws over nog niet tot volwassenheid uitgegroeide mensen. De oorlog ligt al weer te ver achter ons — dat meisje van vijftien kan er zeker bewust niets van hebben geweten — om nu nog te spreken over de ontredende invloed van deze grote mensenslachten en zelfs als we rekening houden met het geringe perspectief dat onze wereld van vandaag jonge mensen te bieden heeft, vinden we geen verklaring voor zulke ontstellende staaltjes van jeugdmisdadigheid. Er moet iets fundamenteel mis zijn met een samenleving waarin zulke dingen kunnen gebeuren... maar dat weten we al lang, helaas.

Met een zo somber brokje nieuws, dat zich alleen leent tot een ontmoedigend commentaar, willen we onze rubriek niet afsluiten. Misschien kunt u er enige vreugde uit putten dat in het V.N.-rapport dat eind juni werd uitgebracht onder de titel „De toekomstige groei van de wereldbevolking” Nederland een eervolle vermelding heeft gekregen omdat het twee wereldrecords op zijn naam heeft staan. Het eerste: de zuigelingen die in ons land het eerste levenslicht aanschouwen, hebben een grotere kans dan waar ook ter wereld om een lang leven tegemoet te gaan. De meisjes worden er gemiddeld 73.9 jaar oud, de jongens 71 jaar.

Record nummer twee: met 324 bewoners per vierkante kilometer is Nederland het dichtstbevolkte land ter wereld. Een bewijs dat een volk niet veel „Lebensraum” nodig heeft om, zoal niet altijd helemaal gelukkig, dan toch lang te leven.

REGEN

Regen
doet niet ter zake;
ik heb er even weinig mee te maken
als met negen,
wanneer ik tel tot tien.

Uit: K. L. Poll, Rakelings, 's-Gravenhage (L. J. C. Boucher) z.j.

Is humanisme een religie?

Sommige humanisten verafschuwen het woord „religie”, andere houden ervan. De man in de straat zou de fout kunnen maken te denken dat er toch een fundamenteel verschil moet bestaan tussen Religion without revelation (Religie zonder openbaring) van Sir Julian Huxley en Morals without religion (Moraal zonder religie) van Margaret Knight, maar in feite is het eenvoudig een kwestie van definitie, en definitie is ten dele een zaak van gemak en persoonlijke voorkeur. Ten dele, niet in de eerste plaats, want als we woorden zo maar zouden gebruiken als het ons in de zin kwam, als in Lewis Carrolls Humpty Dumpty, zou dat het einde zijn van alle begrijpelijke taal.

Wat betekent het woord „religie” dan in werkelijkheid? Laten wij het eens vanuit drie gezichtspunten bekijken: eerst de afleiding van het woord, daarna zijn huidige definitie volgens het woordenboek en tenslotte zijn gevoelsassociaties.

Als wij zijn afleiding nagaan vinden wij dat de etymologen het niet eens zijn over de oorsprong van het woord. Sommigen van hen brengen het in verband met het Latijnse werkwoord relegere (overpeinzen of acht slaan op), anderen met ligare (samenbinden) en weer anderen met legare (benoemen). Geen van deze mogelijkheden houden echter, zoals u bemerkt, enig noodzakelijk verband in met een bovennatuurlijk geloof. Later kreeg het woord religionem de betekenis van eerbied voor de goden, bewustheid van goed en kwaad, schroomvalligheid, een gevoel van ontzag, vroomheid enz. Alleen in het „lagere” Latijn werd het gebruikt voor specifiek religieuze begrippen, zoals in de uitdrukking christiana religio.

Wat is de betekenis van het woord „religie” in het huidige Engelse taalgebruik? De woordenboeken kennen het hetzelfde ruime aantal betekenissen toe als in het klassieke Latijn, vermeerderd met de bijzondere betekenis die in het lagere Latijn haar oorsprong vindt en bovendien verschillende recente uitbreidingen die aan het begrip zijn gegeven. Ofschoon er een neiging is de nadruk te verleggen van het natuurlijke naar het bovennatuurlijke, wordt het woord zeker nog altijd ook in de oude zin gebruikt en zelfs in nieuwe betekenissen die geen verband houden met bovennatuurlijke begrippen.

Hoewel het woord „religie” bijv. vaak gebruikt wordt in tegenstelling tot „atheïsme”, hoort men het communistische atheïsme vaak als een religie omschrijven. In het eerste geval wordt het gebruikt in de zin van een bovennatuurlijke doctrine, terwijl het in het tweede geval klaarblijkelijk een verschillende betekenis heeft die wel leerstelling omvat, maar

het bovennatuurlijke uitsluit. Bovendien wordt het woord vaak gebruikt als een synoniem voor mysticisme, dat, als een zaak van veel meer persoonlijke aard, het doctrinaire uitsluit maar gewoonlijk (hoewel niet altijd) ook een bovennatuurlijk geloof omvat.

De enige schakel in deze veelomvattende reeks van betekenissen is, zo komt het mij voor, een streven naar geestelijke vereniging met de rest der mensheid en naar harmonie met het heelal en daarmee de aanvaarding van de een of andere levensovertuiging, „hogere” waarden, een morele code enz. En deze fundamentele religieuze sentimenten die mogen worden samengevat als een „natuurlijke religie”, zijn net zo toepasselijk op het humanisme als op de orthodoxe godsdienstige instellingen.

De mens in het bedrijf

V.

Ziekenfondspatiënt

De trek naar het westen heeft ook Cornelis met zijn gezin vanuit de vertrouwde omgeving in het oosten naar de randstad Holland gevoerd.

Hij is een flinke arbeider, die met veel plezier zijn werk doet. Zijn vrouw kan zich maar moeilijk aanpassen en heeft heimwee naar de plaats waar zij als kind opgroeide. Maar ja, het leven is niet altijd gemakkelijk.

Zij hebben een goed bestaan en een goede woning. Het laatste is misschien nog meer waard dan het eerste. Maar het heimwee blijft knagen en ondermijnt het zenuwgestel van de vrouw.

Tenslotte loopt dit uit op een psychische en fysieke aandoening. De behandelend arts geeft een verklaring, dat zij met spoed in het ziekenhuis moet worden opgenomen. Niet alleen voor haar herstel maar ook om de ondragelijke situatie voor de man en kinderen.

Weken verlopen maar van ziekenhuisopname is geen sprake.

De situatie thuis is al bijna hopeloos als Cornelis ten einde raad de hulp van het bedrijf gaat inroepen.

Er wordt onmiddellijk getelefoneerd met de huisarts en met de leiding van het ziekenhuis. Vinnige woorden verplaatsen zich via de telefoon. Resultaat... binnen 24 uur is de vrouw in het ziekenhuis opgenomen.

Och ja, het was ook maar een fondspatiënt. Gelukkig denkt men niet overal zo. Maar, het is erg genoeg dat het nog kan voorkomen. Tja, de menselijke waardigheid heeft nog te vaak maatschappelijke welstand tot maat. K.

In het novembernummer van News and Notes, een periodieke uitgave van de Britse Ethical Union, schrijft Barbara Smoker een artikel onder de titel „Is humanism a religion?”, dat ook de Nederlandse humanist ongetwijfeld belangstelling zal inboezemen. Het leek ons daarom goed het in vertaling aan onze lezers voor te leggen.

gevoelsassociaties van het woord die van grote betekenis zijn in het taalverkeer. Het is van belang dat wij ons voldoende van de gevoelsassociaties in de taal bewust zijn, opdat wij niet worden beetgenomen door propaganda-synoniemen en opdat we zelf volop van de gevoelsassociaties der woorden gebruik kunnen maken, want daardoor gaat er de betekenis in meertillen. Als een spreker of schrijver zijn woorden alleen maar kiest ter wille van hun verstandelijke betekenis en de meer subtiële schakeringen, afgeleid uit gevoelsassociaties, voorbijziet, faalt hij niet alleen als scheppend kunstenaar, maar is hij ook moeilijker te begrijpen.

Het woord „religie” nu zit vol met sterke en diepgewortelde gevoelsassociaties en vele daarvan zijn precies evenzeer de taalkundige erfenis van humanisten als van christenen. Al zulke woorden uit de humanistische woordenschat schrappen zou het kind met het badwater weggooien zijn, zoals Bernard Shaw het noemde. Shaw zelf maakte altijd een goed gebruik van elke gevoelsassociatie die de Engelse taal te bieden had met inbegrip van de gehele theologische taalvoorraad. Ik geloof in de Heilige Geest, verklaarde hij – de Heilige Geest, de ziel, de geest en de levenskracht, die voor hem min, of meer verwisselbare namen waren voor de alom-tegenwoordige, onpersoonlijke god van de scheppende evolutie. Liever dan de oude evocatieve woorden en uitdrukkingen af te danken, probeerde Shaw altijd ze te doen passen in zijn eigen levensbeschouwing en deze praktijk hielp hem niet alleen zijn proza te verlevendigen, maar was hem ook behulpzaam bij het verduidelijken van ongewone filosofische begrippen in meer vertrouwde termen. En Shaw kende zeker zijn vak als „meester van de taal”. Waarom zouden de beste woorden aan het christendom voorbehouden blijven?

Heel wat werkelijk religieuze mensen vinden voldoende uitlaat voor hun religieuze gevoelens in poëzie, muziek, de beëindende kunsten of de schoonheid van de natuur. Al deze uitingen kunnen in eenzaamheid genoten worden en al mag het een tegenstrijdigheid lijken wanneer ik spreek van religie in eenzaamheid nadat ik de fundamentele religie heb gedefinieerd als geestelijke gemeenschap of broederschap, toch heeft het zin. Men hoeft niet lichamelijk in het gezelschap van mensen te zijn om in gemeenschap met hen te verkeren. Men kan in gemeenschap zijn met een dichter of componist die eeuwen geleden leefde. En er is ook een soort gemeenschap buiten de gezamenlijke menselijke betrekkingen: wanneer iemand geheel alleen een wandeling buiten gaat maken, zeggen we – en dat is zelfs een cliché geworden – dat hij in gemeenschap is met de natuur. Maar afwisseling in iemands geestelijk dieet is precies even wenselijk als in het stoffelijk dieet.

Daarmee hebben ook onze humanistische organisaties te maken, want de uitwisseling van inzichten op onze bijeenkomsten is vol geestelijke vitamines. Onze gemeenschappen hebben daarom een belangrijke rol te vervullen in het cultiveren van de natuurlijke religie en zelfs als onze bijeenkomsten niet zo goed worden bezocht als vroeger wel eens het geval was, is het gevoel te behoren tot een groep die onze opvattingen over het leven deelt, iets dat we nodig hebben om te voldoen aan het universele verlangen naar gemeenschap, hetgeen, om tot mijn hoofdthema terug te keren, het wezen van de religie is.

Rapport Studiekosten

In het begin van november verscheen het rapport Studiekosten, waarin een door het hoofdbestuur van het Humanistische Verbond ingestelde commissie ter bestudering van het vraagstuk van de bevordering van studiemogelijkheden voor begaafde kinderen van onbemiddelde ouders haar inzichten en conclusies heeft samengevat. Bestudering van het rapport wordt niet alleen aan hen die het onderwijs ter harte gaat, maar aan allen, voor wie de idee der sociale gerechtigheid inhoudt dat een ieder het menselijke recht toekomt zich te kunnen ontplooien naar zijn gaven, aanbevolen. In een volgend nummer van Mens en Wereld zullen wij aan dit belangrijke rapport een nadere beschouwing wijden.

Religie mag daarom worden gedefinieerd als „geestelijke gemeenschap”. Dat klinkt nogal als een theïstische frase misschien, maar het kan een atheïstische ontleding best verdragen. Het woord „geestelijk” omschrijft de hoogste gedachten en gevoelens van menselijke wezens – daaraan is niets bovennatuurlijks – en de voornaamste betekenis van het woord „gemeenschap” is gewoon broederschap. Er is dus, voor zover het de draagwijdte van het woord betreft, niets van Humpty Dumpty bij als we dat woord „religie” gebruiken om daarmee het humanisme te omschrijven.

Nu komen we tot het derde uitgangspunt, de

LEIDRAAD VOOR EEN MENS

Op 10 december zal, in de gehele wereld, voorzover de landen bij de organisatie der *Verenigde Naties* zijn aangesloten, het feit herdacht worden, dat, tien jaar geleden, de moderne *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* in de algemene vergadering werd aangenomen. Het is een goed moment om ons te bezinnen op deze mensenrechten en te trachten de balans van de rechten op te maken.

Het denkbeeld, dat aan de mensenrechten ten grondslag ligt is, dat ieder mens, waar ook geboren, hoe zijn huidskleur, ontwikkeling, levensomgeving of bezit ook is, onaanastbare rechten bezit. Deze rechten moeten hem vrijwaren tegen willekeur van anderen, individuen of in een collectiviteit van staat, kerk of partij. Onder deze grondgedachte ligt dan weer het fundament van de *menselijke waardigheid*. Ieder mens, hoe ook verschillend uiterlijk en innerlijk, is een drager van waarden en mag niet als een onwaardige behandeld worden.

Het geheel van de mensenrechten is dan een poging om de menselijke waardigheid te doen eerbiedigen en daarom en daarom alleen is, na de 2e wereldoorlog, de organisatie der V.N. opgericht. De *Verenigde Naties* trachten, in een samenleving die het oorlogsgeweld niet te baat neemt, de mens te beschermen tegen onwaardigheden. De *Universele Rechtenverklaring* is geen fraai geheel van leuzen, geen feestrede naast het werk, geen 19e eeuwse optimistische vooruitgangsfanfare maar is de leidraad, de bestaansgrond en tegelijk de grondwet van de V.N. organisatie.

Het is waarschijnlijk een stoïcijnse gedachte, opgekomen in het *Griekenland van de Oudheid* en uitgewerkt in de Romeinse staat, dat alle mensen gelijkwaardig zijn, omdat zij allen een vonkje in hun ziel dragen van de wereldrede. Dat heeft de slaaf, zijn meester, de barbaar, de zieke, de gezonde, de arme en de rijke. Allen zijn mede-mensen van elkaar en eigenlijk is de enige zedelijke staat die de gehele wereld omvat, de wereld der kosmopolieten, der wereldburgers. Het Christendom heeft deze stoïcijnse gedachte boven aarde en leven uitgeheven waar gesproken wordt van de gelijkheid der zielen voor God. Voor de kern van het mens-zijn zijn alle verschillen bijkomstig. Er is geen enkele vorm van samengaan der nationaliteiten denkbaar, zonder dit onderliggende principe, dit redelijke uitgangspunt.

Wij moeten – hoeveel er geschreven en gedacht is over het dignitav – het waardigheids-ideaal, in de 14e en 15e eeuw – tot de Renaissance, tot de 16e eeuw wachten voor er, aarzelend en aanvankelijk, door enkele denkers gesteld wordt, dat elk mens het recht moet hebben zijn geloof vrij en onbelemmerd te belijden. Altijd zijn, in de wereld, alle denkbeelden en alle stromingen mede een reactie op wat in de eigen tijd geschiedt. Is het een wonder dat in een eeuw waar de Inquisitie der R.K. kerk woedde, waar Wederdopers als ongedierte worden afgemaakt, waar Calvin een reformatische inquisitie organiseerde, in Genève, waar ook Luther nog sprak van ware en valse gewetens enkelens stelden, dat elk mens, in zijn gewetensbeslissingen gerespecteerd diende te worden. Hieruit blijkt dat het geheel der mensenrechten een sterke negatieve kant heeft. In deze zin negatief, dat de mens vrij wil zijn en gevrijwaard van inbreuken op zijn besef van waardigheid. Het valt dan ook niet te verwonderen dat de grote uitbreiding van de gedachte der mensenrechten plaats vond in die landen waar een derde stand – kooplieden, intellectuelen, plantagebezitters – talrijk en machtig werd. Dat was in ons land, in Engeland, in Frankrijk en vooral in de gebieden waar tallozen waren

gaan wonen juist om de onvrijheid godsdienstig of politiek te ontvluchten, de Engelse koloniën in Amerika. In 1776 maken deze koloniën zich vrij van het Engelse moederland omdat Engeland hun mensenrechten niet eerbiedigt. „*Wij beschouwen deze waarheden als vanzelfsprekend*” staat er in de Amerikaanse *Onafhankelijkheidsverklaring* „*dat alle mensen gelijk in rechten worden geboren; dat zij door hun Schepper zijn begiftigd met zekere onvervreemdbare rechten; dat daaronder zijn het recht op leven, vrijheid en het najagen van geluk.*”

Groot was de kloof tussen het besef van deze rechten en de werkelijke toestand in Europa waar, behalve de kleine groep der bevoorrechten, de meeste mensen zuchtten onder absolute, tirannieke regeringen en absolute kerken, die andersdenkenden straffen om hun afwijkend geloof.

Er was een Franse Revolutie nodig om aan de middeleeuwen in Europa een einde te maken en in de beroemde Franse *Verklaring van de rechten van de mens en de burger* van 1789 zien wij, voor het eerst in Europa uitgewerkt en geformuleerd waar elk mens, krachtens zijn mens-zijn recht op had; vrijheid van godsdienst, vrijheid van woord, vrijheid van onmenselijke behandeling door de justitie, vrijheid van bezit, vrijheid om, naar zijn kundigheden, benoemd te kunnen worden in een staatsbetrekking. Het is toch waarlijk niet verwonderlijk dat het vooruitgangsgeloof sterker werd. Want wat was de vooruitgang? Een gang naar een samenleving waar, geleidelijk, alle mensen konden genieten van hun rechten, die er altijd waren geweest, maar die verduisterd waren door tiran-

nieke vorsten en kerken. Een nieuwe periode in de geschiedenis was aangebroken, het licht der rede verjoeg de duistere wolken van onkunde, onverstand en bijgeloof. Zo begon – onderbroken maar niet gebroken door Napoleon – de triomftocht van de mensenrechten over de wereld.

Met de opkomst van de industrie, met de schepping van de machine kwam de industriële revolutie en met deze de 4e stand, de arbeidersklasse. Zij bezaten wel mensenrechten, indien deze geformuleerd waren in de grondwetten, die in steeds meer staten in strijd veroverd waren, maar wat heeft een uitgebuite stakker, die 15 uur in de mijnen of aan de weefgetouwen moet zwoegen, aan vrijheid van godsdienst en vrijheid van bezit, als hij door de kerk in de steek wordt gelaten en nooit tot bezit kan komen? Er waren blijkbaar nog andere vormen van inbreuk op de menselijke waardigheid, er was een dringende behoefte om de blik eens te richten op deze onwaardigheden. Het opkomende socialisme streefde niet naar een uitbreiding van de mensenrechten – want zij behoorden bij de burgerlijke samenleving – maar naar een radicale verandering van de maatschappij, zodat met veranderde bezitsverhoudingen een klassenloze maatschappij doortrokken zou zijn van eerbied voor de menselijke waardigheid.

Het zou dan niet meer nodig zijn om het individu bepaalde rechten te garanderen, waar geen instantie in zou mogen treden, want in de gemeenschap zouden geen tegenstrijdige belangen meer zijn. Zo werd het geheel der mensenrechten – volgens de socialistische – een burgerlijke

DE RECHTEN

Art. 1. Alle mensen zijn van nature vrij en gelijk in waardigheid en rechten. Zij zijn met rede en geweten begiftigd en behoren zich jegens elkander te gedragen in een geest van broederlijkheid.

Art. 2. Een ieder heeft aanspraak op al de rechten en vrijheden in deze Verklaring neergelegd, zonder onderscheid van enigerlei aard, zoals ras, kleur, sekse, taal, godsdienst of overtuiging, nationale of maatschappelijke herkomst, bezit, geboorte of andere status.

Voorts mag geen onderscheid worden gemaakt op de grondslag van de politieke, juridische of internationale status van het land of het gebied waartoe iemand behoort, onverschillig of dit gebied onafhankelijk is, onder trustschap staat, een niet-zelfbesturend gebied is dan wel onderhevig is aan enigerlei beperking van soevereiniteit.

Art. 3. Een ieder heeft het recht op zijn leven, zijn vrijheid en de veiligheid van zijn persoon.

Art. 4. Niemand mag in slavernij of horigheid gehouden worden. Slavernij en slavenhandel moeten in al hun vormen verboden worden.

Art. 5. Niemand mag onderworpen worden aan foltering of aan wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing.

Art. 6. Een ieder heeft het recht om allerwegen voor de wet als persoon te worden erkend.

Art. 7. Alle mensen zijn gelijk voor de wet en hebben zonder enige onderscheiding aanspraak op gelijke bescherming van de wet. Alle mensen hebben gelijke aanspraak op bescherming der wet tegen discriminatie in strijd met deze Verklaring en tegen elke aansporing tot zulk een discriminatie.

Art. 8. Een ieder heeft het recht op een daadwerkelijk rechtsmiddel, hem door de bevoegde rechter te verschaffen, tegen handelingen die schendingen opleveren van de fundamentele rechten, hem door Grondwet of wet toegekend.

Art. 9. Niemand mag onderworpen zijn aan willekeurige arrestatie, vasthouding of verbanning.

Art. 10. Een ieder heeft op de basis van volstrekte gelijkheid aanspraak op een behoorlijk en openbaar verhoor door een onafhankelijke en onpartijdige rechter bij de bepaling van zijn rechten en verplichtingen en bij elke tegen hem gerichte strafactie.

Art. 11. Ieder die onder verdenking van een strafbaar feit staat heeft er recht op dat hij voor onschuldig wordt gehouden zolang zijn schuld niet via een openbaar proces in overeenstemming met de wet, en waarin hij alle waarborgen nodig voor zijn verdediging heeft genoten, bewezen is.

Niemand mag schuldig worden verklaard aan een strafbaar feit op grond van enigerlei handeling of nalatigheid die ten tijde waarop die handeling gepleegd werd of die nalatigheid zich voordeed naar nationale

of internationale wet geen strafbaar feit opleverde. Evenmin mag een zwaardere straf worden opgelegd dan die welke van toepassing was ten tijde dat het strafbaar feit werd gepleegd.

Art. 12. Niemand mag blootstaan aan willekeurige ingrijpen in zijn persoonlijk leven, zijn gezin, zijn huis of zijn briefwisseling, noch aan aanvallen op zijn eer en zijn naam. Iedereen heeft aanspraak op bescherming der wet tegen dergelijk ingrijpen en dergelijke aanvallen.

Art. 13. Een ieder heeft aanspraak op bewegingsvrijheid en verblijf binnen de grenzen van de staat.

Een ieder heeft het recht een land, ook zijn eigen land, te verlaten en naar zijn land terug te keren.

Art. 14. Een ieder heeft het recht in andere landen gastvrijheid tegen vervolging te zoeken en te genieten.

Art. 15. Een ieder heeft aanspraak op een nationaleiteit.

Niemand mag willekeurige van zijn nationaliteit worden beroofd, noch mag hem het recht op veranderen van nationaliteit geweigerd worden.

Art. 16. Meerderjarige mannen en vrouwen, zonder enigerlei beperking ter zake van ras, nationaliteit of godsdienst, hebben het recht te trouwen en een gezin te stichten. Zij hebben gelijke rechten ten aanzien van het huwelijk, staande huwelijk en ter zake van echtscheiding.

Geen huwelijk kan worden gesloten zonder de vrije en volledige toestemming der aanstaande echtelieden.

Het gezin is de natuurlijke en fundamentele eenheid der maatschappij en heeft aanspraak op bescherming door samenleving en Staat.

Art. 17. Een ieder heeft het recht op eigendom zowel alleen als in verbinding met anderen.

Niemand mag willekeurige van zijn eigendom worden beroofd.

Art. 18. Een ieder heeft het recht op vrijheid van gedachte, van geweten en van godsdienst; dit recht omvat de vrijheid om van godsdienst of geloofsverzuiging te veranderen en de vrijheid om, hetzij alleen of samen met anderen, en zowel openbaar als niet-openbaar, te doen blijken van eigen religie of overtuiging in onderwijs, dagelijks leven, erediens en door inachtneming van haar voorschriften.

Art. 19. Een ieder heeft het recht op vrijheid van mening en meningsuitdrukking; dit recht omvat de vrijheid om zonder inmenging een mening te koesteren en om, door alle midde en en zonder grensbeperkingen nieuws en opvattingen op te sporen, te ontvangen en door te geven.

WAARDIGER SAMENLEVING

constructie, die de voorrechten van de 3e stand moest verdedigen. De grondrechten waren deels te vanzelfsprekend geworden om er nog mee bezig te zijn en waren deels te eenzijdig omdat zij van sociale rechten geen gewag maakten.

De tweede wereldoorlog heeft de mensen een grote les geleerd, in de eerste plaats dat die vanzelfsprekendheid niet betekende onaan-tastbaarheid en in de tweede plaats dat de wereld inzag, dat sociaal onrecht ook inbreuk was op de menselijke waardigheid.

In Italië en daarop in Duitsland kwam een beweging op, irrationeel, brutaal, gewelddadig en vitalistisch die spottte met elk mensenrecht in een verblinde superioriteitswaan van het germaanse ras en een brallende superioriteitswaan van Italianen die het Romeinse rijk alsnog wilden evenaren. Pijnlijk en dwingend werd de wereld eraan herinnerd, dat een charter van mensenrechten geen bourgeois bedenkfel is maar een algemene leidraad voor een menselijke samenleving. Men begreep dat gelijkheid in rechten, vrijheid van persoon, vrije meningsuiting, het recht om door wettige, onafzetbare rechters beoordeeld te worden, het recht om niet willekeurig in hechtenis te worden genomen, het recht om niet gemarteld te worden door politie-instanties, het recht van vereniging en vergadering, kortom de bescherming van de mens tegen tirannieke willekeur bepaald geen verouderde frasen waren. Er moet, ook tegen de staat, tegen welke instantie ook, recht te vinden zijn. Alles wat moeizaam, na lange strijd, was opgebouwd in Europa werd vernietigd door een groep wrok-kende ontevreden die, schande voor de men-

sen, tallozen meesleepten appellerend aan hun meest primitieve instincten.

In januari 1941 sprak president Roosevelt voor het Amerikaanse congres het eerst over de *Vier Vrijheden*; vrijheid van woord, vrijheid van godsdienst, vrijwaring tegen gebrek en vrijwaring tegen angst. Deze punten werden het positieve oorlogsdoel van de vrije volkeren na de oorlog, het uitgangspunt van het charter der mensenrechten, dat in 1948 werd aangenomen door de meerderheid van de *Algemene Vergadering* van de V.N. Acht en veertig staten stemden voor, geen stemde tegen en acht landen onthielden zich van stemming. Dit waren Bjelo-Rusland, Tsjecho-Slowakije, Polen, Saoedie-Arabië, Oekraïne, Zuid-Afrika, U.S.S.R. en Joego-Slavië. De blanco-stemmers stemden wel in met de gedachte, die aan de verklaring ter grondslag ligt, maar hadden bezwaren tegen bepaalde artikelen.

Het stuk heeft, bij het verschijnen, de geestdrift der mensen niet gewekt, ondanks een ruime mate van publicatie, zoals dat in 1789 in Frankrijk en in 1776 in de V.S. het geval was geweest. De rechten zouden een oorlog niet kunnen voorkomen en voor die oorlog was men bang. Het was niet het juiste psychologische moment om de *Verklaring* te lanceren maar daarom was het stuk nog niet onbelangrijk. Het ging er nu om, om met eindeloos geduld, stap voor stap te trachten deze rechten ingang te doen vinden in het positieve recht der staten, dus de regeringen ervan te doordringen, dat zij moeten streven naar de realisatie der rechten. Vooralsnog ontbreekt hier nog veel, bitter veel

aan, maar de leidraad is er en naast een aantal geestelijke vrijheden staan nu een aantal sociale rechten, die de menselijke waardigheid van allen, overal ter wereld, beschermen.

De commissie die, onder voorzitterschap van Eleanor Roosevelt, dit werk hal voltooid kon niet anders doen dan de regeringen der aangesloten landen verzoeken rekening te houden met de rechten. Een grote stap vooruit was het toen de vijftien landen, die samen de Raad van Europa vormen, in 1950 een verdrag ondertekenden waarbij zij zich verbonden de naleving van de rechten te verzekeren. Vijf jaar na de ondertekening van dit verdrag was door de ratificatie van Oostenrijk en IJsland het vereiste aantal landen bereikt om over te gaan tot het instellen van een *Europees gerechtshof voor de mensenrechten*. Dit geschiedde op 3 september 1958. Zodra de rechters benoemd zullen zijn zal dit Hof zijn werkzaamheden aanvangen. Belangrijk is, dat het individuele klachtrecht erkend wordt, dus buiten instanties om zal ieder individu, die meent dat inbreuk is gedaan op zijn rechten, zijn zaak voor het Hof mogen brengen.

Wij behoeven in dit artikel niet in te gaan op de vele en grote problemen, die er bestaan om het apparaat in werking te stellen dat de mensenrechten hoedt en die jurisdictie zal hebben om ze bindend op te leggen. Het is hier voldoende er op te wijzen, dat er voortuitgang is en dat de verklaring van de mensenrechten niet blijft bij een schone klaoenstoot vol toekomstmuziek. Het wil zeggen dat een internationale rechtsorde aan het groeien is.

De vraag, die altijd gerezen is en nog steeds gesteld wordt is of het niet eenzijdig is om voortdurend over mensenrechten te spreken zonder over de plichten te spreken. Ja, eenzijdig is dat wel maar het antwoord van de grote Franse staatsman Mirabeau heeft ook nu nog geldigheid. De mensheid heeft, gedurende haar gehele geschiedenis, niet geleden aan een gebrek aan plichten, wel aan een gebrek aan rechten. Het is nog altijd niet overbodig om de rechten te formuleren, terwijl de plichten vanzelfsprekend zijn.

En van de nuchtere leden van de Franse Nationale Vergadering in de periode der Franse Revolutie, had nog een bezwaar tegen het opsommen der rechten. Moeten wij de mensen, zo zei hij, meenemen op een hoge berg en hen vandaar uit tonen het gehele landschap in één blik, terwijl zij moeten leven in de vlakke, waar maar een klein gebied is te overzien? Zal de mens niet ontevreden worden door de kloof tussen het ideaal en de realiteit van alle dag? Laten wij, langzaam en successievelijk onze wetten in overeenstemming brengen met de mensenrechten. Hier zit veel in maar toch, het is goed om de leidraad op te stellen, om een toekomst te schetsen van mensen, in het genot van hun rechten, hoe sterk de tegenstelling tussen de realiteit van nu en de toekomst ook mogen zijn. Het zal wellicht nog enkele eeuwen duren voor alle landen eraan toe zijn de mensenrechten als richtsnoer te hanteren en in het positieve recht deze rechten op te nemen, maar wij weten dat het mogelijk is om een samenlevingsvorm na te streven waar inbreuken op de menselijke waardigheid tot het verleden zullen behoren.

Daarmee zullen de grote vragen niet opgelost zijn, en het is de vraag of de mensheid er gelukkiger door zal worden maar in ieder geval zullen de mensonwaardige belemmeringen om het mens-zijn te ontplooiën zijn weggenomen en dat is al veel gewonnen.

Het is goed om dit op de 10e december te overdenken.

H.B.

AN DE MENS

Art. 20. Een ieder heeft aanspraak op vrijheid van ngestoord vergaderen en zich verenigen. Niemand mag tot deelneming aan een vereniging edwongen worden.

Art. 21. Een ieder heeft het recht deel te hebben an het bestuur van zijn land, hetzij direct hetzij door iddel van vrijelijk gekozen vertegenwoordigers. Iedereen heeft in zijn land gelijkelijk recht tot het ekleden van functies in de openbare dienst.

De wil van het volk moet de grondslag van het reeringsgezag zijn. Deze wil zal worden uitgedrukt oor middel van periodieke en zuivere verkiezingen p de grondslag van algemeen en gelijk kiesrecht, uit oefenen bij geheime stemming of door middel van nde evenzeer vrije, verkiezingsmethoden.

A. 22. Een ieder heeft als lid der gemeenschap cht op maatschappelijke zekerheid en kan aanspraak akten op de verwezenlijking van de economische, ociale en culturele rechten, die onmisbaar zijn voor ijn menselijke waardigheid en voor de vrije ontplooi- ig zijner persoonlijkheid, een en ander door natio- ale inspanning en internationale samenwerking en i overeenstemming met de structuur en de mogelij- eden van elke Staat.

Art. 23. Een ieder heeft het recht op arbeid, op rije keus van werk, op rechtvaardige en gunstige ar- eidsvoorwaarden en op bescherming tegen werk- osheid.

Een ieder heeft aanspraak op gelijke betaling voor elijk werk, zonder enige discriminatie.

Een ieder die werkt heeft recht op rechtvaardige en unstige beloning die hemzelf en zijn gezin een mens- aardig bestaan verzekert, aangevuld, zo nodig, door ociale bescherming van andere aard.

Een ieder heeft het recht tot vorming van en toe- eding tot vakverenigingen ter bescherming van zijn elangen.

Art. 24. Een ieder heeft aanspraak op rust en vrije jd, omvattende mede redelijke beperktheid van ar- eidsduur en periodieke vakantie met behoud van on.

Art. 25. Een ieder heeft recht op een levensstan- aard voldoende voor de gezondheid en het welzijn an zichzelf en zijn gezin, omvattende mede voeding, leding, behuizing, geneeskundige verzorging en on- ntbeerlijke sociale diensten; voorts heeft een ieder et recht op bestaanszekerheid in geval van werkloos- eid, ziekte, ongeschiktheid, weduwstaat, ouderdom f andere omstandigheden buiten zijn wil die zijn be- taansmogelijkheid doen ophouden.

Moederschap en jeugdige leeftijd geven aanspraak op bijzondere zorg en steun. Alle kinderen, in of bui- ten huwelijk geboren, zullen gelijke maatschappelijke bescherming genieten.

Art. 26. Een ieder heeft recht op onderwijs. Onder- wijs moet ten minste voor lager en ander basisonder- wijs, kosteloos zijn. Lager onderwijs is verplicht. Technisch en vakonderricht moet algemeen ver- krijgbaar worden gemaakt en hogere opleiding moet op capaciteits-grondslag gelijkelijk voor iedereen toe- gankelijk worden gesteld.

Onderwijs moet dienstbaar gemaakt worden aan de volledige ontplooiing der menselijke persoonlijk- heid en aan de versteviging van de eerbied voor men- selijke rechten en fundamentele vrijheden. Het moet begrip, verdraagzaamheid en vriendschap onder alle volken, rassen en godsdienstige gemeenschappen als- mede de activiteit der Verenigde Naties ter handha- ving van de vrede bevorderen.

Ouders hebben een voorkeursrecht tot het kiezen van de soort van onderwijs dat aan hun kinderen zal worden gegeven.

Art. 27. Een ieder heeft het recht om vrijelijk deel te hebben aan het culturele leven der gemeenschap, om van kunst te genieten en te delen in de vruchten van de wetenschappelijke vooruitgang.

Een ieder heeft aanspraak op bescherming van de geestelijk en materiële voordelen van enigerlei weten- schappelijk, literair of artistiek werk waarvan hij de maker is.

Art. 28. Een ieder heeft recht op een maatschappe- lijke en internationale orde, waarbinnen de rechten en vrijheden, neergelegd in deze Verklaring, volledig verwezenlijkt kunnen worden.

Art. 29. Een ieder heeft verplichtingen jegens de gemeenschap, wijl slechts daarbinnen de vrije en vol- ledige ontwikkeling van zijn persoonlijkheid mogelijk is. In de uitoefening van zijn rechten en vrijheden mag een ieder slechts aan zodanige beperkingen onder- worpen zijn als door de wet zijn vastgesteld met het enige doel de verschuldigde erkenning van en de eer- bied voor de rechten en vrijheden van anderen veilig te stellen en de noodzakelijke voorwaarden voor de publieke moraal, de openbare orde en het algemeen welzijn in een democratische samenleving te scheppen. Deze rechten en vrijheden mogen onder geen voor- waarde uitgeoefend worden in strijd met de doelein- den en beginselen van de Verenigde Naties.

Art. 30. Niets in deze Verklaring mag door enige staat, enige groep van personen of enige persoon worden uitgelegd als gevende hem het recht tot het ondernemen van enigerlei activiteit of het verrichten van enigerlei handeling, strekkende tot vernietiging van enig recht of enige vrijheid, daarin neergelegd.

Erfelijkheid en eugenetiek

„Erfelijkheid en eugenetiek” is het onderwerp van een speciaal nummer van het „Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid” (april 1958).

Onder eugenetiek wordt verstaan de wetenschap, die zich bezighoudt met de sociale maatregelen, die eigenschappen van toekomstige generaties, zowel in lichamelijk als in geestelijk opzicht, zouden kunnen verbeteren. Uiteraard is er dus een nauwe relatie tussen eugenetiek en de kennis van de erfelijkheid. De eerste vraag, die hierbij opkomt is, wat de huidige wetenschap ons aan inzichten heeft gebracht betreffende de erfelijkheid bij de mens, in het bijzonder van psychische eigenschappen. Dit wordt door prof. Polman en Dr. Frets in een drietal artikelen behandeld.

In het artikel van prof. Polman over „De invloed van erfelijkheid en milieu” wordt uiteengezet, dat het erfelijk gebeuren bij de mens verloopt, zoals bij dier en plant, overeenkomstig de wetten van Mendel. Dit geldt niet alleen voor enkele abnormaliteiten, doch in het algemeen voor alle eigenschappen, die in hoofdzaak op erfelijke aanleg berusten. Wij tasten toch nog in vele gevallen in het duister omtrent de vraag, wát precies de erfelijke determinant uitmaakt, wát de afwijkende genen doet ontstaan, en onder welke voorwaarden de overgeërfde aanlegfactor in verschijning zal treden.

Op twee gebieden, welke voor de geestelijke volksgezondheid van bijzonder belang zijn: dat van de intelligentie en dat van de ernstige psychische afwijkingen (psychosen), wordt de invloed van de erfelijke aanleg, resp. door prof. Polman en Dr. Frets nader nagegaan.

Wat de psychosen betreft, wordt stilgestaan bij de manisch-depressieve psychose en de schizofrenie, waar een erfelijke invloed duidelijk aanwijsbaar is, hoewel over hun erfelijke determinanten nog weinig bekend is; voorts bij de epilepsie, over welke oorzaken eveneens nog veel duister is.

De psychologische instellingen van mensen ten opzichte van erfelijkheid en eugenetiek vormen het onderwerp van het artikel van Dr. J. van der Spek.

Verschillende – ten dele onderling tegenstrijdige – psychologische instellingen spelen bij de hedendaagse mens een rol. Wijd verbreid is het, op archaische voorstellingen terug te voeren, gevoel van *verantwoordelijkheid* en *schuld* ten opzichte van een aangeboren – vooral geestelijke – afwijking in een kind of een ander familielid. Vaak wordt dit beleefd als een straf voor een door een der ouders of een ander familielid begane zonde, ook al heeft deze genetisch er niets mee te maken, en men schaamt zich ervoor.

Dikwijls echter wordt de erfelijkheid ook gebruikt als een kapstok, waaraan gevoelens en problemen uit heel andere bron worden opgehangen: angst voor het huwelijk, agressie tegen de seksuele partner of diens familie, wien men de schuld voor de afwijking of andere moeilijkheden van een kind toeschrijft, de afwijzing van een kind en de vaak uit schuldgevoel hierover ontstane verwenning en overbescherming. In een gezin met een afwijkend kind kan een en ander tot gecompliceerde relaties leiden tussen ouders en kinderen, en tussen de kinderen onderling, in het bijzonder met betrekking tot het afwijkende kind.

Dr. F. Wibaut stelt in zijn artikel de gedachte van de beïnvloeding van de menselijke aanleg tegen de achtergrond van het cultuurpatroon, de sociale structuur en de heersende ideologieën. De juiste kijk op een biologisch probleem wordt hier veelal vertroebeld door op ander gebied liggende wensen of hartstochten. In dit verband

wordt de plaats van het darwinisme in de oud-liberale leer, die van het rasbegrip in het nationaal-socialisme besproken. Er wordt voor gewaarschuwd, dat ook wij – zij het minder hartstochtelijk – partij in het geding zijn, als het om deze vraagstukken gaat en dat een objectieve beoordeling hier moeilijk is.

J. V. Bruins wijst in zijn bijdrage op de prae-ventieve waarde van een geneeskundig onderzoek in verband met het huwelijk. Slechts zelden zullen de raadvragenden te horen krijgen, dat een huwelijk om genetische redenen niet verantwoord is. In vele gevallen beperkt zich het ontraden van het huwelijk tot die personen, die in een zekere familiërelatie tot elkaar staan (z.g. consanguine huwelijken).

Dr. Palies behandelt enkele methoden van negatieve eugenetiek: Van een wettelijk geregeld huwelijksverbod verwacht hij geen enkel positief resultaat, omdat de betrokkenen zich daardoor niet van buitenechtelijk geslachtsverkeer zullen laten afhouden.

Dat de instelling ten opzichte van de erfelijkheid en de eugenetiek in sterke mate wordt beheerst door levens- en mensbeschouwing, behoeft wel geen nader betoog, en het is hierom, dat aan Dr. Ruygers, Dr. Waardenburg en Dr. Wibaut het woord werd verleend voor resp. Katholieke, Protestantse en Humanistische visies op deze vraagstukken. Men zou aan deze visies geen recht doen, als men zou trachten deze in enkele regels samen te vatten. Hier wordt men allereerst getroffen door de grote openheid, welke over het algemeen ten aanzien van deze vragen bestaat. Ook valt op, dat, ondanks de fundamentele verschillen in uitgangspunt, er ten aanzien van de praktische conclusies, welke er uit getrokken worden, een grote mate van overeenstemming te constateren is. Zo worden dwingende overheidsmaatregelen als huwelijksverbod (behalve het algemeen door het volksgevoel aanvaarde verbod van huwelijk tussen nastande bloedverwanten) en de niet vrijwillige sterilisatie vrijwel algemeen afgewezen. De sterilisatie met toestemming van de betrokkenen ontmoet bij vele Protestanten en

de Humanisten geen principiële bezwaren. De voorlichting vóór of in verband met het huwelijk vindt in alle kringen warme aanhang, maar de verplichtstelling van een geneeskundig onderzoek wordt door velen weer afgewezen. Welke consequenties getrokken zullen worden bij eventuele ongunstige erfelijkheidskansen: niet huwen, onthouding, anti-conceptie, staat ter beslissing van de betrokkenen, al spreekt de levensbeschouwing hierbij uiteraard een belangrijk woord mee. Mogen er te dien aanzien of ten aanzien van de methoden tot beperking of uitsluiting van de progenituur verschillen van opvatting bestaan, de verantwoordelijkheid van huwendenden om zich ook op dit punt op de gezinsvorming te bezinnen, wordt wel door niemand bestreden.

Uit de conclusies van de humanist Dr. F. Wibaut citeren wij nog:

„... Is dus het antwoord van de humanist op de vraag, of gedwongen sterilisatie onder alle omstandigheden ongeoorloofd is, niet onvoorwaardelijk bevestigend, ziet hij toch de bezwaren zo groot, dat hij praktisch wel tot afwijzing zal besluiten.

Overeenkomstig zal zijn standpunt zijn tegenover andere gedwongen maatregelen, zoals persoonlijk huwelijksverbod. Tegen maatregelen, die doeltreffend zijn, en, wanneer zij eenmaal in de zeden zijn ingeburgerd, zeer geringe offers vragen, zal hij geen bezwaar maken. Een verbod van verwanten-huwelijken zal m.i. in deze kring geen weerstand ontmoeten. Het ligt in deze lijn, dat men voor de toekomst der eugenetiek zijn verwachtingen moet vestigen op twee punten:

1e. uitbreiding van onze kennis omtrent de wijze van overerving;

2e. het in sterke mate populariseren van deze kennis onder artsen, sociale werkers en onder het publiek. Hierbij is het echter een dringende eis, dat de beperktheid van ons weten op dit punt steeds in het oog wordt gehouden en dat de feitenkennis niet in de vorm van leuzen, die zo licht gevaarlijke leuzen worden, wordt gepopulariseerd...”

Wij kunnen dit speciale nummer van het Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid van harte ter lezing aanbevelen.

U kunt het bestellen bij de Nationale Federatie voor de Geestelijke Volksgezondheid, J. J. Viottastraat 42, Amsterdam-Z.

Keur uit de verspreide geschriften van Dr. H. J. Pos¹⁾

Het zou mij liever zijn geweest, als ik in dit tijdschrift de aandacht had kunnen vragen voor de *Verzamelde Werken* van Pos, dus voor een recente uitgave; waarin zijn boeken en al zijn artikelen en misschien ook (fragmenten uit) zijn brieven zouden zijn opgenomen. Het is niet volstrekt zeker, dat men na voldoende voorbereiding een dergelijke uitgave niet tot stand had kunnen brengen. Maar als we een dubbele beperking – alleen de artikelen en daaruit nog een keuze – als noodzakelijk aanvaarden, voldoet de hier aangekondigde Keur aan alle verwachtingen. De typografische verzorging laat niets te wensen over. De verzamelers hebben zowel het eerste als het tweede deel ingeleid met een voortreffelijke studie over het denken van de wijsgeer, zoals dit zich in de verschillende fasen van zijn leven op de in de ondertitels genoemde gebieden heeft geopenbaard. Hierbij hebben zij terecht met het gehele oeuvre rekening gehouden. Bovendien is aan de bloemlezing een volledige lijst der publicaties van en over Pos toegevoegd. En wat het be-

langrijkste is: het hier bijeengebrachte is inderdaad voor de verspreide geschriften representatief. Het beeld, dat de lezer zich van de schrijver zal vormen, kan door de lectuur van de niet opgenomen artikelen nauwelijks aangevuld, nog minder gewijzigd en zeker niet essentieel veranderd worden.

Voor de beschouwingen over de taal is een grote plaats ingeruimd. Pos heeft immers drie van zijn vier boeken en meer dan veertig artikelen aan de problematiek van dit uiterst ingewikkelde verschijnsel gewijd. „De taal als symbolische functie”, „Fonologie en betekenisleer”, „Taal en tijd” en andere studies bewijzen, hoezeer hij een grootmeester was op dat eigenaardige gebied, dat taalwetenschap en wijsbegeerte tegelijkertijd is. Het zou echter onjuist zijn, de gedachten die hij over andere onderwerpen heeft ontwikkeld daarbij ten achter te stellen. Deze Keur, die studies over geschiedenis en geschiedwetenschap, over metafysica, existentialis-

(Vervolg op pag. 7)

IK denk er ZO over

Kracht en gevaar van het moderne humanisme

Na de laatste uitingen van mevr. Reddingius en de heren Jonker en Faber, kan ik niet nalaten ook nog iets toe te voegen. In het algemeen kon ik hun gedachtengangen niet goed volgen, zodat een groot deel van hun bedoelingen mij niet kon bereiken. Voor de lezers, die niet meer beschikken over alle voorgaande exemplaren van M. en W., herhaal ik hieronder de belangrijke verklaring van Einstein:

„Het weten van het bestaan (das Wissen um die Existenz) van het voor ons ondoorgrondelijke, van de manifestaties der diepste wijsheid en stralendste schoonheid, die voor ons begripen slechts in hun primitiefste vormen toegankelijk zijn, dit weten en voelen vormt de ware religiositeit; in deze zin, en slechts in deze, behoor ik tot de diep religieuze mensen”.

Bij mijn bezinning ben ik deze verklaring van een man, wereldberoemd om zijn heldere geest, als een geestelijk steunpunt van grote waarde gaan beschouwen. Zij vormt voor mij nog steeds een rustpunt, een conclusie mijner bezinning. Prof. v. d. Wal sprak in zijn radiorede van 14 oktober 1956 van een „principeel onbereikbaar” gebied.

Einstein heeft vermoedelijk met de term „het voor ons ondoorgrondelijke” het zelfde gebied bedoeld. Ik heb de indruk gekregen, dat de hr. Jonker het blijven stellen van onbeantwoordbare vragen, ook met betrekking tot dit gebied, noodzakelijk acht voor de ontwikkeling van ons humanisme. Wat hij langs deze weg wil trachten te bereiken, heb ik niet begrepen.

Naar mijn mening gebruikte Einstein de woorden „weten” en „voelen” in hun gewone, voor ieder begrijpelijke, betekenis. Mevr. Reddingius, die het standpunt van Einstein ook het hare noemt, maakte ten opzichte van deze eenvoudige woorden de volgende toelichtende opmerkingen: „Er is alleen de *subjectieve ervaring*, die Einstein noemde een weten van het ondoorgrondelijke” – „Tegenover vertwijfelen aan mensbestaan stelt Einstein een *niet meer verstandelijk te verklaren* weten van het voor ons ondoorgrondelijke” – „Dit weten is geen vast te houden zekerheid, maar uitzicht naar een steeds wijkend verschiert” (curs. van mij).

Waarom toch al deze toelichtingen? Voor mij blijft de verklaring van Einstein slechts een houvast van grote waarde, als de termen „weten” en „voelen” de normale betekenis bezitten.

De woorden ondoorgrondelijk en principeel onbereikbaar wijzen duidelijk op een grens van de geestelijke capaciteiten der mensen. Ik kan niet aannemen, dat bij Einstein en v. d. Wal desondanks een verlangen aanwezig was (is) om die grens te overschrijden. Onderzoekingen in alle richtingen, binnen deze grens, zal iedereen op prijs stellen. Vooral op een terrein, dat aansluit bij een der thans reeds bekende terreinen.

Met betrekking tot het gevaar noemt mevr. Reddingius de overschatting van feitenkennis. Maar voor de ontleding van menselijke eigenschappen en neigingen zal men toch ook steeds moeten streven naar het verzamelen van feitenkennis. In dit verband wijs ik op het boek van Barbara Wootton – Testament for social science – An essay in the application of scientific method to human problems –.

Met de hoge waardering van Mevr. Reddingius van het praktische humanisme stem ik volkomen in. J. VEEN

Een wereldbeeld

Met intense waardering hoorde ik zondagmorgen 12 november de toespraak „Het Australisch cricketteam” door dr. J. P. van Praag in de rubriek Geestelijk Leven van de V.A.R.A. Ik ben er van overtuigd, dat onder vele humanisten een sterk verlangen leeft ons meer te verdiepen in een voor ons aanvaardbaar wereldbeeld. De privé-reacties, die ik mocht ontvangen op mijn ingezonden „De wordende mens”, geplaatst in M. & W. no. 17 (30 aug. '58), hebben dit duidelijk getoond. Helaas waren het privé-reacties en geen beschouwingen in M. & W., wat de bedoeling was.

De toespraak van dr. Van Praag geeft me echter de moed om nu verder te gaan met de volgende gedachtengang, aansluitend bij zijn

der tegenstrijdige belangen zal zijn overwonnen. En in de strijd daarvoor zullen de hoogste gevoelens, die de religie steeds gedragen en gewekt heeft en die onverdacht zijn in het oog van hen die, in de waarheid en de waarachtigheid van de wetenschappelijke analyse geschoold, geen ander gezag erkennen dan de rede, hun betekenis bewijzen: de eerbied voor de medemens, de bereidheid om zijn zelfverwezenlijking te bevorderen, het offer, de liefde.”

Deze passage typeert de mens, van wie men, met een kleine variant op de laatste zin der tweede inleiding, kan zeggen: redelijkheid was een der diepste behoeften van zijn gemoed.

C. F. P. STUTTERHEIM

1) Verzameld en ingeleid door dr. J. Aler en dr. K. Kuypers. Deel I: Taal, mens en cultuur. Deel II: Beginselen en gestalten. Van Gorcum – Assen, Van Loghum Slaterus – Arnhem, 1957/1958.

Lezingen voor de radio

7 december 9.45 uur (VARA): Dr. B. W. Schaper: tien jaar mensenrechten.

14 december, 9.45 uur (VARA): prof. dr. M. Minnaert over „De bevrijding van de oorlog”;

21 december, 9.45 uur (VARA): prof. dr. G. Stuiveling over: „De donkere dagen voor Kerstmis”;

22 december, 16.45 uur (AVRO): mej. M. J. Dijkstra over: „De oudste generatie”;

28 december, 9.45 uur (VARA): prof. dr. J. J. Fahrenfort over „Nationalisme en humanisme”.

U kunt zich op de wekelijks verschijnende teksten van de lezingen abonneren door overschrijving van f 4,- per jaar op giro no. 304960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht. Losse nummers f 0,25.

opmerking: Het heelal als samengebalde energie.

Gezien de samenhang tussen energie en massa zou ik het heelal willen zien als energie, waarvan de stof een bepaalde aggregatietoestand is. Men zou kunnen vragen, wat de oorspronkelijke toestand is geweest: energie in onstoffelijke vorm, of de materie, zoals die zich aan ons voordoet. Aangezien alle materie onderworpen is aan de wet van inertie en dus niet zichzelf kan gegenereerd hebben, lijkt het me redelijk de energie als oorspronkelijke toestand aan te nemen. Energie in niet-geopenbaarde vorm, dus potentiële energie. Hieruit is alles voortgekomen, alle vorm en alle leven.

Nu staan we voor het feit, dat alle energie, waarmee we werken, in uiterste instantie kan worden afgeleid uit de werkingen in het atoom. Wij hebben daaruit onze wetten geformuleerd, o.a. de wet op het behoud van arbeidsvermogen. Zo hebben we alle krachten, waarmee we werken, leren zien als gebaseerd in de materie en werkende volgens vaste patronen. Neem bv. de wet, dat de sterkte van het licht omgekeerd evenredig is aan het kwadraat van de afstand tot de lichtbron. Nu hebben echter lectuur en ervaring me geleerd, dat deze wet niet geldt voor de gedachte. Gedachte – toch ook een vorm van energie – schijnt zich noch aan tijd noch aan afstand te storen. M.i. is de gedachte dan ook een vorm van energie, die niet ontspruit uit het lichaam, al zijn de hersenen en het verdere zenuwstelsel nodig om deze gedachte tot waarneembare uiting te brengen.

Ik weet, dat dit een zeer precair punt is, maar het is tevens een uitermate belangrijk punt, want de consequenties van deze gedachten-gang zijn zeer verstrekkend. Voor mij volgt hier nl. uit, dat het „gedachte” is geweest, die de potentiële energie tot geopenbaarde energie bracht.

Aan Lord Kelvin wordt de uitspraak toegeschreven: „Het heelal is het produkt van een wiskundig denkende Denker.” Om elk verband met menselijke vormen te vermijden zou ik het liever als volgt willen formuleren: „Het heelal is het product van een wiskundig denkend Bewustzijn.”

En als mijn opvatting juist is, nl. dat denken wel gebruik maakt van het lichaam en daardoor voor anderen openbaar wordt, maar dat het bewustzijn niet ontspringt uit het lichaam zelf en dus ook niet met het lichaam verloren kan gaan, dan ligt er een geheel nieuw perspectief voor ons open.

J. S. M. BROUWER-BLOM

(Vervolg op pag. 8)

(Slot van pag. 6)

me en fenomenologie, over Descartes, Husserl, Bergson, Marx en over nog veel meer bevat, doet ons beseffen, dat diegenen ongelijk hebben, die in Pos „toch eigenlijk een taalfilosoof” zien.

Opvallend is de helderheid van zijn denken en de helderheid, de eenvoud van zijn stijl. Dit neemt niet weg, dat de beide bundels allesbehalve gemakkelijke lectuur zijn. De aan de orde gestelde problemen behoren nu eenmaal tot de moeilijkste waarvoor de menselijke geest zich ziet geplaatst. Toch zal ook de niet wijsgerig – en niet wetenschappelijk – geschoolde lezer veel van zijn gading kunnen vinden in beschouwingen als „Filosofie en cultuur”, „Theoria en Praxis”, „Het dal der na-oorlogse filosofie”, „Het hedendaagse irrationalisme” en „De religie en de hedendaagse wereld.”

Uit het laatste citeer ik: „Een nieuwe geestelijke beschaving kan niet komen als niet eerst de belemmerende en verscheurende werking

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: **dr. H. Bonger**
 Redactiesecretaris: **H. P. Danz, Schie-
 weg 87c, Rotterdam**, telefoon 80641
 Administratie, abonnementen en adver-
 tenties: **Oudegracht 152, Utrecht**,
 telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v.
 Humanistisch Verbond, Utrecht
 Advertentietarieven op aanvraag.
 Kleine advertenties f 0,20 per woord
 Abonnementsprijs voor leden van het
 Humanistisch Verbond f 5,— per jaar,
 voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,—;
 losse nummers f 0,30.

Vervolg: *IK denk er ZO over*

Mensenleven gaat voor

Wat kunnen mensen uit één en dezelfde levenskring toch verschillend reageren! Twee protesten van humanisten tegen een entre-filet, dat mij juist als humanist zodanig in geestdrift heeft gebracht, dat ik het nummer heb nabesteld om er propaganda mee te maken.

Het bezwaar van de heer Kooy gaat tegen het stemming maken zonder het aangeven van verstandelijk en technisch verantwoorde middelen ter bestrijding van de verkeersonveiligheid.

Maar de schrijver van het artikel heeft hiermee juist wat de middelen betreft, in de roos geschoten en hierdoor de storm van verontwaardiging ontketend, die hij reeds had zien opkomen.

Het verkeersvraagstuk is doodeenvoudig op te lossen, wanneer men slechts uitgaat van de overtuiging, dat geen enkel particulier gerief, geen economische wenselijkheid, geen zakenbelangen tienduizenden doden en gewonden per jaar rechtvaardigen. De overtuiging, dat het mensenleven vóór gaat bij de snelle verplaatsing van personen en goederen is mijns inziens een zuiver humanistisch motief.

Als humanist heb ik mij aangesloten bij de vereniging *Bescherming Voetgangers* en als humanist meen ik tegenover de in *Mens en Wereld* van 24 november gepubliceerde protesten hier mijn hartgrondige dank te moeten betuigen jegens onze redacteur, die de moed heeft gehad de vinger op de wonde te leggen, die vele overigens zeer menslievende mensen maar menen te mogen laten voortbloeden.

H. G. CANNEGIETER

Indien U zich in de rijen der humanisten heeft geschaard en bovendien lid is van de P.v.d.A.

sluit U dan aan bij de

HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP

in de Partij van de Arbeid!

Vraagt U eens een proefnummer van ons maandblad „VERNIEUWING”

Het secretariaat der H.W.G.,
 Haagweg 210, Leiden,
 verstrekt U gaarne inlichtingen

ZON EN LEVEN

verbond van nederlandse naturalisten

Stichting ter bevordering van gezonde lichamelijke en geestelijke ontwikkeling en natuurlijke leefwijze

groepen in alle delen des lands

vraagt aan postbus 6003, Den Haag-W onze brochure „Wat is naturisme” aan, onder bijsluiting van 25 cents aan postzegels.

CREMATIE

*Heeft U reeds een
 codicil geschreven?
 Wacht niet tot het
 te laat is.*

*Op verzoek worden
 codicil-formulieren
 gaarne toegezonden.*

VERENIGING
 VOOR FACULTATIEVE
 CREMATIE

Riouwstraat 186, 's-Gravenhage
 Telefoon 1700-554797

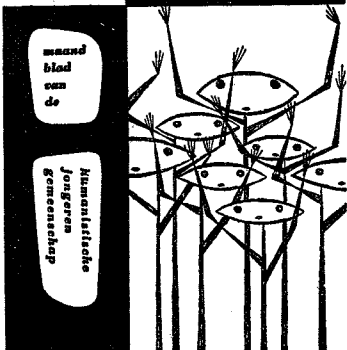
STUDIEKOSTEN

Ieder mens moet de gelegenheid hebben te voldoen aan zijn verantwoordelijkheid die voor hem als mens typerend is, d.i. getrouw aan zijn waardebesef, zorg te dragen voor zijn persoonlijke ontplooiing.

De samenstellers van het **Rapport Studiekosten** namen o.m. dit als uitgangspunt bij het behandelen van het vraagstuk van de studiekosten. Prijs f 1.25.

Bestellingen bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht. Postrekening 304960.

LIBERTYN

Wat leeft er onder de jongeren?

maandblad h.j.g.

redactie-secr.: **klaas w. swaak**
 oosterhamriklaan 207, groningen
 administratie: **tine bouterse**,
 kijkduinstr. 58 III, amsterdam

abonnement f 2.— per jaar

postgiro 584802 t.n.v. penningm.
 h.j.g. te hardinxveld-giessendam.

KALENDER 1959

Van de mooie en praktische H.V.-kalender voor 1959 is thans nog slechts een beperkte voorraad. Prijs f 2,50.

Bestellingen bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht. Postrekening 304960.

*Niet alleen de kerkelijken hebben hun
 wezenverzorging*

DE WEEZENKAS

Vereniging tot opvoeding en verzorging op humanistische grondslag

neemt op zich de verzorging van de wezen der buitenkerkelijken

Sluit U daarom aan bij deze vereniging

Inlichtingen omtrent lidmaatschap bij de Secretaris: **J. de Leeuw**, Herengracht 62, Amsterdam-C.

Voor het Humanistisch Vacantie- en Conferentie-oord „DE ARK” te NUNSPEET wordt gevraagd:

Een echtpaar (bij voorkeur zonder kinderen) voor het vervullen van de functies van:

a. BEHEERDER

b. HOOFD VAN DE HUISHOUDING

Vereisten voor a: In staat zijn de commerciële leiding op zich te nemen, de dagelijkse administratieve werkzaamheden te verrichten en de representatieve functie te kunnen waarnemen.

b: In staat zijn om goed met de gasten te kunnen omgaan en op efficiënte wijze de dagelijkse huishoudelijke leiding op zich te nemen.

Humanistische gezindheid vereist.

Voor een echtpaar, eventueel 1 kind is woning beschikbaar.

Zij die reeds een dergelijke functie hebben bekleed genieten de voorkeur.

Sollicitaties te richten aan: Centraal bur. Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht